

РОЗВИТОК АГРОХОЛДИНГІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано діяльність холдингів у сільському господарстві Житомирської області. Висвітлено переваги й недоліки інтегрованих структур та науково обґрунтовано пропозиції щодо перспектив їх подальшого розвитку.

Постановка проблеми

В умовах зростаючого попиту на продукти харчування у світі і глобалізації аграрних ринків в сільському господарстві України розпочалися процеси концентрації капіталу та формування на цій основі агрохолдингів. Зазначені процеси не мали широкого розголосу. Формування інтегрованих структур відбувалося еволюційно і в значній мірі було обумовлене відновленням порушених міжгалузевих зв'язків. Ініціаторами створення інтегрованих структур, як правило, є переробні підприємства. В даний час у сільському господарстві працює понад 60 агрохолдингів, які на умовах оренди обробляють близько 24% ріллі України [7,8].

Метою даного дослідження є вивчення досвіду роботи агрохолдингів та їх впливу на соціально-економічне середовище в контексті сучасних аграрних перетворень і розробка на цій основі науково-обґрунтованих рекомендацій щодо ефективності діяльності інтегрованих формувань.

Аналіз останніх досліджень

Проблеми регулювання взаємовідносин між суб'єктами господарювання в АПК та формування інтегрованих структур висвітлені в наукових працях П.Т. Саблука, В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, В.П. Василенка, М.Ю. Коденської, І.І. Лукінова, О.М. Онищенко, В.В. Юрчишина, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, В.В. Зіновчука, О.М. Бородіної, О.А. Родіонової, В.К. Терещенка, М.А. Хвесика, Б.Й. Пасхавера, С.І. Дем'яненко, Ю.І. Базасєва, В.М. Яценка, І.Г. Храмової та інших [3–8]. Проте, формування ринкової економіки вимагає подальшого, поглибленого вивчення проблеми.

Об'єкти та методика досліджень

Об'єктом дослідження є процес розвитку агрохолдингів в ринкових умовах господарювання.

Методологічною і теоретичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення фундаментальних положень економічної теорії, а також надбання аграрної науки з проблем становлення нових форм господарювання у сільськогосподарському виробництві. В ході дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний – при уточненні поняття „агрохолдинг”, формулюванні висновків; аналізу і синтезу –

при вивченні показників ефективності діяльності інтегрованих структур у сільському господарстві; монографічний – при дослідженні сучасного стану діяльності агрохолдингів Житомирської області.

Результати досліджень

Характерною тенденцією останніх років є укрупнення сільськогосподарських підприємств, створення інтегрованих формувань, що здійснюють виробництво продукції, – її часткову чи повну переробку та реалізацію. За рахунок залучення інвестиційних коштів та використання сучасних технологій виробництва нові агроформування займають все більшу нішу в аграрному секторі виробництва.

Станом на 1.01.2011 року понад 10% ріллі зосереджено у двадцяти п'яти найбільших агрохолдингів України. Серед них слід виділити: ТОВ «Українські аграрні інвестиції», що орендує близько 330 тис. га землі, ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» – 225 тис. га, ТОВ «Миронівський хлібопродукт» – 220 тис. га, ДП «Нафком-Агро» – 200 тис. га, ТОВ «Астарт-Київ» – 166 тис. га, ЗАТ «Агротон» – 150 тис. га. В табл. 1 наведено інформацію щодо найбільших аграрних об'єднань, що здійснюють господарську діяльність в сільському господарстві України. Разом з тим, функціонує велика кількість тінювих агрохолдингів, власники яких не виділяють аграрний бізнес окремо.

Таблиця 1. Землекористування найбільших агрохолдингів України

№	Назва агроформування	Площа земель, тис. га
1	ТОВ «Українські аграрні інвестиції»	330
2	Агрохолдинг «NSH»	300
3	ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча»	225
4	ТОВ «Миронівський хлібопродукт»	220
5	ДП «Нафком-Агро»	200
6	ТОВ «Астарт-Київ»	166
7	«Дакор Агро Холдинг»	163
8	Група компаній «Мрія»	158
9	ЗАТ «Агротон»	150
10	Корпорація «Приват-АгроЦентр»	150
11	ЗАТ «Райз»	150
12	ТОВ «УкрАгроІнвест»	140
13	Асоціація «Група компаній «Укррос»	120
14	ТОВ «Агропродінвест»	100
15	Landkom International PLC	100
16	ТОВ «Стіомі-Холдинг»	100
17	Агрофірма «Шахтар»	100
18	ЗАТ «Індустріальна молочна компанія»	86
19	Група компаній «Кернел»	84
20	ТОВ «А.Т.К.»	32

Джерело: власні дослідження

Інтегровані аграрні формування здійснюють діяльність і на теренах Житомирщини. Аналіз розвитку холдингових структур у сільському господарстві Житомирської області дозволяє зробити висновок, що понад 42%, або 291,6 тис. га орних земель, обробляється завдяки залученим інвестиціям. При цьому, протягом 2007–2009 рр., цей показник зріс на 24%. Заробітна плата в господарствах, що входять до складу об'єднань, у 2007 р. зросла на 12,1 %, в 2008 р. – на 36%, в 2009 р. – на 62%, порівняно із середньою в галузі, і в 2009 р. становила 1202 грн на одного працюючого. Фінансові надходження до місцевих бюджетів зросли в 2007 р. на 18,4 %, в 2008 р. – на 39,3%, в 2009 р. – на 71,7%.

Зонально холдинговими структурами охоплено 68% Лісостепової зони області, 29% – Перехідної, 35% – Полісся. Їх частка у виробництві продукції сільськогосподарських підприємств становить понад 55%. В переважній більшості в лісостепових районах інвестори почали працювати з 2004 р., в поліських районах – з 2008 р.

В області працюють більшість великих холдингів, наведених в табл. 1. Зокрема, ТОВ «А.Т.К.» веде господарську діяльність з 2004 р. в 19-ти населених пунктах Любарського, Чуднівського та Бердичівського районів. В регіоні орендує 17484 га землі. На підприємстві працює 435 чоловік. Холдинг спеціалізується на виробництві продукції рослинництва. У 2008 р. об'єднанням отримано прибуток в сумі 45 млн грн, що на 43 млн грн більше ніж у 2007 р. Рівень рентабельності склав 33%. Середньомісячна заробітна плата на одного працюючого за рік склала 2110 грн. Під урожай 2009 р. на 1 га посівних площ було внесено мінеральних добрив 240,5 кг д. р. Четвертий рік на землях «АТК» застосовують технологію прямої сівби зернових No-Till, котра зберігає вміст органічної речовини у гумусі. Адаже ще 50 років тому вміст гумусу в українських ґрунтах був понад 12%. Тепер у середньому не перевищує 3%. Завдяки No-Till рослинні залишки на поверхні ґрунту захищають його від усіх видів ерозії, підвищують родючість. Внаслідок цього, в 2009 р., при збереженні посівних площ, урожайність зернових культур зросла на 10%. Так, наприклад, в Любарському районі «АТК», займаючи 23,4% орних земель району, виробив у 2009 р. 59% від валового виробництва продукції зернових та 5% технічних культур.

ЗАТ «Технологічна аграрна компанія» працює в Житомирській області з 2006 р. Орендує 14,4 тис. га землі в Андрушівському, Попільнянському та Ружинському районах. Найбільше площі – 10,5 тис. га – сконцентровано в Попільнянському районі. У 2007 р., займаючи 14% сільськогосподарських угідь, підприємство виробило понад 32% продукції зернових культур сільськогосподарських підприємств району. При цьому, урожайність зернових склала 59 ц/га. В 2009 р. на долю підприємства припадало 19% виробництва зернових та 63% технічних культур сільськогосподарських підприємств району.

ПСП «Україна», що спеціалізується на виробництві продукції рослинництва і тваринництва, завдяки залученим інвестиціям, вдалося протягом 2007–2009 рр. збільшити удій на 1 корову на 51% – з 3,6 т до 5,4 т на 1 голову (табл. 2).

Таблиця 2. Ефективність роботи підрозділів інтегрованих структур у Попільнянському районі Житомирської області за 2007–2009 рр.

Показники	Рік	Всього по району	Назва інвестора		
			ЗАТ «Технологічна аграрна компанія»	ТОВ «Хортиця – Агро»	ПСП «Україна»
Площа землі в обробітку, га	2007	52584	7346,1	4208	2391
	2009	56371	10577	4824	2391
Валовий збір зернових та зернобобових культур, т	2007	132324	43647	5600	6210
	2009	195412	37292	21977	8530
Вироблено молока, т	2007	19588	x	x	2730
	2009	17963	x	x	2889
Урожайність зернових, ц/га	2007	42	59	24	60
	2009	54	95	53	60
Надій на 1 корову, кг	2007	3812	x	x	3564
	2009	4300	x	x	5397
Середньомісячна заробітна плата, грн	2007	1010	1298	1308	1074
	2009	1345	1912	1401	1558
Отримано прибутку, тис. грн	2007	20892	2058	3109	47
	2009	37593	3244	8002	5284

Джерело: власні дослідження.

Агрохолдинги об'єднують підприємства в різних природнокліматичних зонах. На відміну від дрібних господарств, вони мають можливість розвивати соціальну інфраструктуру. Якщо в середньому по Україні, за підсумками 2008р., урожайність становила 3,4 тонни зерна з гектара, то в агрохолдингах – близько 5–6 тонн з гектара, значно вища продуктивність праці та ефективність виробництва [7].

Створення агрохолдингів значною мірою обумовлене перевагами інтегрованих структур. По-перше, значна економія на масштабах виробництва, зокрема, придбання засобів виробництва. По-друге, це нові умови застави – сільськогосподарська продукція є заставою для несільськогосподарської діяльності холдингів і навпаки.

Перевагами агрохолдингів є: у сфері менеджменту – залучення досвідчених фахівців; у сфері фінансування – пільгові кредити та дотації, залучення приватних інвестицій; у сфері виробництва – ефективне використання ресурсного потенціалу, широкозахватних агрегатів; більша маневреність власного капіталу, раціоналізація використання ресурсного потенціалу, інтенсифікація та диверсифікація виробництва; у сфері систем збуту – можливість формування великих за обсягом партій, вихід на експорт.

Незважаючи на позитивні тенденції розвитку агрохолдингів, результати дослідження показують, що ряд компаній, таких, як Landkom International PLC, ТОВ «Українські аграрні інвестиції», ЗАТ «Агро регіон» з різних причин, повністю чи частково, в перший рік не розпочали виробничу діяльність на орендованих землях. При цьому, розрахунки з орендної плати проведені у повному обсязі за 2008–2009 рр. Так, ЗАТ «Агро-Регіон» у 2009 р. із орендованих 15 тис. га земельних угідь не використовувало 9 тис. га, або 60%.

Наявність необроблених земель в перший рік оренди обумовлене виробничими проблемами, зважаючи на переважно рослинницький напрямок господарської спеціалізації холдингів та сезонність сільськогосподарського виробництва; організаційними – пов'язаними із формуванням відокремлених структурних підрозділів та розширенням територій з метою покращення капіталізації компанії і недопущення конкурентів в умовах заниженої вартості земель та позитивних тенденцій на світових ринках продовольчих товарів; комерційними – закріпленням на ринку оренди земель та очікуваннями, пов'язаними з відміною мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення; законодавчими – відсутністю штрафних санкцій за умов неефективного ведення виробничої діяльності.

Значна частина інвесторів, створюючи структурні підрозділи на базі сільськогосподарських підприємств області, сплачують податки в бюджети територіальної громади за місцем своєї державної реєстрації, що призводить до скорочення надходжень в місцеві бюджети. Для усунення цих диспропорцій доцільно внести уточнення до Господарського Кодексу України щодо територіальної ознаки структурних підрозділів підприємства, а саме – вказати, що структурні підрозділи підприємства мають розміщуватися за місцезнаходженням (у межах однойменної територіальної громади) підприємства – юридичної особи. Це дозволить наповнити доходну частину місцевих бюджетів та реалізувати соціальні програми.

Висновки

1. Безумовними наслідками створення агрохолдингів є: посилення конкуренції на ринку оренди земель та збільшення розміру орендної плати з 42,1 грн/га до 231,2 грн/га протягом 2000–2009 рр., або в 5,5 раза, в Житомирській області; залучення інвестицій в сільське господарство України, лише за 2007–

2008 р. отримано понад 1 млрд доларів США; зростання продуктивності та збільшення об'ємів виробництва продукції; залучення кваліфікованих кадрів; потенційні вкладення у розвиток сільської місцевості; підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва.

2. Для реалізації конкурентних переваг агрохолдингів необхідно здійснювати аграрну політику, яка повинна стати пріоритетом в системі економічних перетворень. Насамперед, це стосується розробки стратегії розвитку сільського господарства, удосконалення земельного законодавства та врегулювання відносин власності, кредитування розвитку інфраструктури аграрного ринку і захист вітчизняного товаровиробника. Державна позиція в питаннях ефективного використання земель сільськогосподарського призначення має бути спрямована на законодавче встановлення норми штрафних санкцій за невикористання земель.

3. Реалізація згаданих напрямів регулювання розвитку холдингів забезпечить раціональне, високоефективне використання земель сільськогосподарського призначення, збереження і примноження їх продуктивності та дозволить реалізувати експортний потенціал країни, сприятиме розвитку всіх галузей аграрного сектора, сільської місцевості та інфраструктури, створенню нових робочих місць, а також підвищить інвестиційну привабливість сільськогосподарського виробництва.

Перспективи подальших досліджень

Перспективним напрямом майбутніх досліджень є обґрунтування теоретичних засад формування внутрішньогосподарських економічних відносин в агрохолдингах; оцінка їх соціально-економічної складової; розробка пропозицій щодо організації та удосконалення системи управління персоналом; оптимізація структури виробництва, розробка оптимальних моделей співвідношення галузей для ефективного господарювання та пропозицій щодо вдосконалення законодавчої бази діяльності холдингових структур у сільському господарстві.

Література

-
1. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, В.В. Юрчишин. – К.: Аграрна наука, 2005. – 140 с.
 2. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3–9.
 3. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку / Л. Молдаван, О. Бородіна, В. Юрчишин. [та ін.] // Дзеркало тижня. – 2010. – 10–16 липня.

4. *Базаев Ю.И.* Основные принципы и направления повышения эффективности деятельности агрохолдингов / *Ю. И. Базаев* // Фундаментальные исследования. – 2006. – № 11 – С. 55–57.

5. *Дем'яненко С. І.* Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? [Електронний ресурс] / *С. І. Дем'яненко*. – К. : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2008. – Режим доступу: http://ierpc.org/ierpc/papers/agpp21_ur.pdf.

6. Інвестиційний клімат в Україні: тенденції 2011[Електронний ресурс] / Інформаційний портал про особисті інвестиціях і фінансах // Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://investfunds.ua/news/>

7. *Кравчук К.* Неподнятая целина / *К. Кравчук, А. Турпак* // Контракты. – 2008. - № 38. — С 25–29.

8. *Скорик М.* Украинские латифундисты / *М. Скорик* // Профиль.— 2008. - №4 (23). – С. 15–19.

9. Саблук П.Т. Агропромисловий комплекс в системі зовнішньоекономічної діяльності України / П.Т. Саблук, А.А. Фесина, В.І. Власов та ін. // – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 242 с.

10. *Храмова И.Г.* Вертикальная интеграция в продовольственном секторе России (деятельность агрохолдингов) / *И.Г. Храмова*. – М., 2003. – С. 52.
